

2. A billentyűs szonáta a 18. század közepén és a késő 18. században

Lodovico GIUSTINI (1685–1743)

- **Pistoia**ban született, működött és halt meg, ottani **zenészcsalád** sarja
- **templomi organista, egyházi művek**

Hírnevét: azonban egyetlen művének, az 1732-ben, **Firenzében megjelent op. 1-es 12 billentyűs szonátájának** köszönheti:

- Bach és Händel kortársa, DE ez a műve **barokkosan régies és újszerű** elemek sajátos keveréke
- Corelli szonáta-opuszaihoz hasonlóan **12 művet**, még hozzá **4 vagy 5 tételes sonata da camerákat** (szviteket) tartalmaz
- a zenetörténet **első** olyan kiadványa, amely **kifejezetten**

Kalapáczongorára írott műveket:

➤ **olasz találmány**; 1698, **Bartolomeo Cristofori a firenzei Medici-udvarnál**

- Gottfried **Silbermann**, szász hangszerkészítő is több hasonló hangszert épített az 1730-as években

-kezdetben **népszerűbb volt német nyelvterületen, mint Itáliában**

Domenico SCARLATTI (1685–1757)

- **apja, Alessandro** (1660–1725), az **olasz barokk opera** egyik legjelentősebb képviselője

- **Nápoly**ban született, amely az olasz **komikus intermezzo és vígopera (opera buffa)** fontos **központja** volt

- annak ellenére, hogy Bach és Händel kortársa (egy évben született velük), **billentyűs műveinek stílusa** sok tekintetben **a klasszikus szonáta-stílus fontos előzményének** tekinthető

- pályafutását **operakomponistaként kezdte**, atyai nyomás

Más fontos olasz városokban is működött: Firenzében, Velencében, Rómában, Palermóban is működött

- 1720-tól **Lisszabonban** **Sevillában**, haláláig **Madrid**-ban működött

Életműve:

- **555 egytétéles billentyűs szonátájának** csak kis része jelent meg életében nyomtatásban

csak egyetlen

- **30 szonátát** tartalmazó **gyűjtemény**
- **Londonban** kiadott-->

Essercizi per gravicembalo:

- essercizio = **gyakorlat**
- - az **V. János portugál uralkodónak** ajánlott
- **csembalóra írott etűdök**
- Scarlatti előszava a **darabok szórakoztató jellegét** hangsúlyozza

Giovanni Battista PERGOLES (1685–1757)

La serva padrona (**Az úrhatnám szolgáló**, 1733):

- **intermezzo** (= opera vagy más zenés színpadi mű 2 felvonása közé iktatott zene)
- **Serpina** (serpenta=kígyó) **szobalány**
- **Serpina áriája**: - rövid frázisok ismételtetése; -hirtelen minore váltás
- **da capo ária** --> hasonlít Scarlatti szonátáinak felépítésére

Domenico **ALBERTI** (1710k–1746)

-**Velencében** született

- **csembalistaként és énekesként** működött

- a velencei követ apródjaként **Spanyolországban** is megfordult

- **Molinari márki** csembalistája lett Rómában haláláig

Munkássága:

- mintegy **40 billentyűs szonátájából 8 jelent meg nyomtatásban** mint **op. 1** :

- a sorozat **posztumusz kiadásban** jelent meg, amelyet volt **tanítványa**, a kasztrálténekes Giuseppe Jozzi 1747-ben **saját műveiként adta ki** Amszterdamban
- 1748-ban **londoni kiadó is megjelentette** a darabokat Alberti műveként

Az op. 1: **gáláns** stílusú, mindegyik **kéttételes**; a nyitótételek **bővített kéttagú formák**, amelyeket **táncjáték** (pl. menüett) követ

Alberti műveinek nagy újdonsága: az általa kitalált,

hármashangzatfelbontásos kísérettípus („Alberti-basszus”), amely elmosza a szólamok kontrapunktikus önállóságát

Johann Christian BACH (1735–1782)

- J.S. Bach fia

- **apja és C.P.E.** fivére tökéletes **ellentéte**

- **kozmozopolita karriert** futott be: **Lipcsében** született, majd **Itáliában** katolizált és **olasz operák** sikeres komponistája lett

- operái **nemzetközi népszerűségének** köszönheti

Londoni meghívását: 1762-től **haláláig** itt működött, nyilvános hangversenyeket is szervezett Carl Friedrich **Abert** **gambajátékossal** – ez **fontos lépést a helyi koncertélet megteremtésében**

Munkássága:

-2 billentyűs szonátagyűjtemény is kiadott

☐ **Londonban:**

☐ - **op. 5** (1766-ban) az **első olyan angol kiadvány**, amely **opcióként a fortepianót** is említi címlapján ;

- 6 db szonáta; nyitótételek: bőv. Kéttagú forma
- a gyűjtemény **három darabját** a **gyermek Mozart**, akivel baráti kapcsolatba került Bach Londonban, később **billentyűs versenyművé dolgozta át**

☐ és **op. 17**

- Hasonló szabású zene, mint Mozarté--> itáliai befolyás

Carl Philipp Emanuel BACH (1714–1788)

- kizárólag német városokban alkotott
- **Weimarban** született, **Lipcsében és Frankfurtban** egyetemi tanulmányok

Nagy Frigyes porosz uralkodó berlini udvaránál működött; ebben a minőségben publikálta **Értekezés a billentyűs játék igaz művészetéről című elméleti írását**, amely a korszak előadói gyakorlatának igen fontos dokumentuma

- 1768-tól **haláláig** viszont **Hamburgban** volt kántor és zeneigazgató
- Legtermékenyebb billentyűs szerzője a 18. sz.-nak
- Tafelklavier-t / Clavichordot kedvelte

Szonátiakiadványainak címzettjei:

- **magasrangú pártfogók (uralkodók, arisztokraták)+** nem főrangúak számára
- **férfi címzettek+ jellemzőbben** inkább női **előadóknak**
- **hivatásos előadók**, többségük **inkább otthoni használatra és műkedvelők számára** készült

Joseph HAYDN (1732–1809)

- **Rohrauban** született, **bognármester fia**
- tehetségére felfigyelt **REUTTER->** felvették a **bécsi Stephansdom fiúkórusába**
- mutálását követően **egy ideig szabadúszó zenészként** működött **Bécsben**, emellett a **nápolyi zeneszerzőtől, Nicola PORPORÁtól tanult**

- ❑ 1761-től **ESTERHÁZY Pál Antal herceg** zenekarának másodkarmestere lett; majd **első karnagy** is, Pál Antal halálát (1762) követően **Pompakedvelő Miklós herceg szolgálatában** állt, egészen annak 1790-ben bekövetkezett haláláig

- két alkalommal is **Londonban** tartózkodott

- **kései éveit Bécsben** töltötte, köztisztelőben álló zeneszerzőként

-C. P. E. Bachkal vagy Mozarttal ellentétben Haydn **nem volt koncertező billentyűs virtuóz**

- ehhez képest meglepően **sok billentyűs szonátát** írt
- **korai szonátái** többnyire **divertimentók vagy parthiák** (bizonytalan hitelességük, kronol.)
- **érettkori szonátáit** illetően lényegesen kevesebb a bizonytalanság

Fontos műfajok a billentyűs szonáták körében:

A kíséretes szonáta:

- **elsősorban Párizsban**, de **Londonban is** divatos volt

Zenei magyarázata: a **csembaló/korai fortepiano hangja hamar elhal**, a hegedű (vagy fuvola) hozzáadása mintegy megsokszorozza a hangzását

Társadalmi funkciója: **műkedvelő zene, társas szórakozásra** lehetőség

Felépítése:

cseballó/korai fortepiano + hegedű vagy fuvola

- tipikusan nők játszották
- tipikusan férfiak játszották
- a billentyűs szólam önálló
- többnyire 'ad libitum' (rögtönzött) jellegű
- darabként játszható
- másodlagos jelentőségű

Legkorábbi ismert példája: **MONDON-VILLE** op. 3 [Cseballódarabok szonátaként, hegedűkísérettel]

- a gyűjtemény hat darabja a francia billentyűs szvit, illetve az olasz concerto és szonáta hagyományait ötvözi
- valamennyi háromtétel és a középtétel jellemzően lassú/ mérsékelt tempójú rondó

Párizsban **GUILLEMAIN**, majd az 1760-as '70-es években **SCHOBERT** és **ECKARD** publikált ilyen darabokat

Londonban **AVISON** és **Johann Christian BACH** művelte

Mozart K. 301–306 hegedű-zongoraszonáták első kiadásának (Párizs: Sieber, 1778) címlapján a darabokat – **!!!!FÉLREVEZETŐ MÓDON!!!!** – kíséretes szonátaként hirdeti:

K. 301, I. tétel: igazi duószonáta, egyenrangú hegedűszólammal; teljes szonátaforma

Mozart 8-10 korai szonátái: kíséretes szonáták és az 1770-es évektől komponált duószonátainak összevetése jól illusztrálja a gáláns stílus és az érett bécsi klasszikus stílus különbségeit

GYEREKKORI KÍSÉRETES

KÉSŐBBI DUÓSZONÁTÁK

SONÁTA (GÁLÁNS STÍLUS) [1770-től] (bécsi klasszikus
szonátarondó)

-**FONTOS**, hogy ezek egymás mellett élő műfajok!

- a kiadók igazi billentyűs szonátákból is **megjelentettek hegedűkíséretes verziókat** (de ehhez a szerzőnek nem volt köze)

- a teljes **szonátaformájú + a szonátarondó** is jellegzetes tételtípusa a Mozart-duószonátáknak és a billentyűs szonátáknak is

Mozart billentyűs szonátái:

-nem túlságosan nagy műcsoport, mely a zongorapedagógiában túlértékelt volt, viszont a pódiumművészetben nem

- **Növendékeinek** szánta

18 db szonátája - meghatározó a zenei érzékek kialakulásában

- **Gördülékeny**, pezsgő zongorázás elemei
- Hangszeres éneklés, **kifejezés** jó ízlését megtanulása
- Zenei **formálás**

1-9.szónata: utazásos éveinek termése

[kettő között írta a “Szöktetés a szerájból” -t]

9-18.szónata: bécsi letelepedése utáni termések

-3 vagy 4 elveszett szónata is van

- Tág dinamika => **kalapácszongorán/fortapianon** játszák (de esetekben még csemballón is)
- Mozart életében **10 szónátája került nyomtatásba**, a “müncheni hatok” csak halála után

-a “kíséretes szónata” **fontosabb volt** számára---> **gáláns stílus** korábban ez lett a kedvelt műfaj a hölgyek körében ; **változatosabb, eredetibb** kompozíciók

-**1780-as** évektől --> **zongoraverseny a legjelentősebb** (egyetlen igazi zongora pódiumzene akkoriban)